

MURTAZA DEMİR

KUŞATILMIŞ BİR İNANCIN TARİHİ

ALEVİLİK

Osmanlı'dan Günümüz Türkiye'sine

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	5
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ.....	19
I. BÖLÜM	23
Türkler İslam'ı İsteyerek mi Seçti?	23
Arapların Türklere İlk Saldırısı	24
Buhara'nın Talan Edilmesi	24
Haccac ve Rutbil	25
Kuteybe İbni Müslim	26
Buhara'nın Tekrar Kuşatılması ve Türk Katliamı	27
1. Büyük Katliam	29
2. Büyük Katliam	32
Anadolu Selçuklu Devleti (1075-1308), Baba İlyas	34
Ebülgazi Bahadır Han.....	34
Alevi Türkmen'in Anadolu Serüveni; Önce Acem Yurdu	40
Kurucu Udman'dan, I. Murad'a	41
II. BÖLÜM.....	57
Osmanlı Devşirmeler İmparatorluğu muydu?	57
Değişim, evrilme.....	65
Ede Balı'yı "Edebalı" yapmak.	69
Osmanlı mı Ottoman mı?	71
Hace mi Hacı mı?.....	74
Ve Aslını İnkâr Etmek.....	76
Türk Unsurlar Anadolu'ya Gaza ve Cihada mı Gelmişti?	76

Nereden Nereye.....	81
Adil bir yönetim istiyorlardı... ..	88
Çağa direniş... Aleviliğe ve Türkmen'e karşı önlemler	94
I. Bayezid (1447-1512), (Saltanatı 1481-1512)	100
II. Bayezid ve Cem.....	109
Yavuz'lu yıllar (1512-1520)	113
İbn-i Kemal Paşazade'nin Fetvası	121
Yavuz'un kıyım kararı... ..	125

III. BÖLÜM 129

Safevi Kızılbaş Devleti; " <i>Devlet-i Kızılbaşan</i> "	129
Şah Haydar	133
Şah İsmail Hatai: (1487-1524) Hatayı	137
İsmail'in, "Şah"lık için Tebriz'e yürüyüşü.....	142
İsmail, Osmanlı topraklarında faaliyet yürüttü mü?	146
Safevi sülalesinin dinî-mezhebi aidiyeti:.....	148
Safevi Hanedanı "Türk'tü, değildi" iddiaları:.....	151
Çaldıran Savaşı, savaş öncesi.....	154
Çaldıran Savaşı	162
Yavuz ve İsmail'in Mektupları	169
Şah İsmail'in, Yavuz'a yanıtı:.....	170
Orduların Karşılaşması.....	172
Efsanenin Sonu.....	177
Şah İsmail Hatai'yi resmî tarih ezberiyle yazmak ve bir eleştiri	180
Pala'nın kılavuzu Diyanet!.....	181
Dar, görgü, cem, dem... ..	182
Nasipsiz.....	183
Diyanet'in kılavuzu İdris	183
Süglün Baba Kıyamı.....	191
Yakın Tarihimizden Bir Örnek: Şeyh Said	195
Kanuni Sultan Süleyman Devri (1520-1566).....	196
Sünni ulema, devşirme dayanışması	202
II. Mahmud.....	209
Bâtını karakterli kıyamların nedeni	211

IV. BÖLÜM	215
Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı dönem:	215
Pir'in yaşadığı tarih aralığına dair... ..	220
Şah Kulu Kıyamı (19 Nisan 1510)	226
Şah Kulu	228
Kalender Çelebi Kıyamı'nda Pir Sultan Abdal.....	236
Kırımlar, kıyımlar	254
Hükümler, fetvalar ve ehl-i şer.....	258
Türkmen'in Yönetimlerden Tasfiyesi: Neden ve Sonuç	263
Tarihle Övünmek.....	269
V. BÖLÜM	282
Bilimsel veriler " <i>son Türk Devleti</i> "ni tehdit ediyor!	282
Aleviliğin güncel sorunlarına dair... ..	286
Alisizler, ikbalciler, pazarlamacılar	293
Sosyolojik gerçeklik... ..	296
Ve müşküllerimiz çözüm bekliyor.....	296
Biz kimiz?.....	297
"Bir Mürşide Bağlamazsan Özünü..."	297
İki Yanlış Bir Doğru Etmiyor	299
Mürşit Makamını Sakıyalım	299
Neden Sorunlar Yumağı Olduk?.....	300
"Bana Göre Alevilik..."	301
Ülke Aleviliği Kaybederse.....	303
Kültür ve Akıl Fukaralığı	303
Aleviliğin ritüel sorunu ve teolojik hafızası	306
Alevilik-Kızılbaşlık nedir?	313
Cemevleri:.....	315
Büyük kent ve Alevilik:	318
Aleviler mum söndürür mü?	322
Sessiz ve susuz oruç; Yas-ı Muharrem	327
Sonuç:	329
KAYNAKLAR	338

Murtaza Demir,

1950 yılında Sivas/Banaz köyünde doğdu. İlkokul sonrası (1963) Ankara'ya geldi. Ekonomik nedenlerle eğitim olanağı bulamadıysa da okumaktan geri durmadı. 20'li yaşlarında Fransız ve Rus edebiyatı klasiklerinin neredeyse tamamını okudu. "Diplomam da olsun" diyerek epey çaba gösterdiyse de liseyi bitiremedi. 1969 yılında Şemsi ile evlendi. 40 yıl süren ticari uğraşından sonra emekli oldu.

"Aleviliğin özgürleşmesi, yaşanması ve yaşatılması" çabasına, 1974 yılında müdahil oldu. Üyesi olduğu *Banaz Pir Sultan Abdal Derneği*'nin 1980 darbesiyle kapatılmasından sonra, 1988 yılında Ankara'da yedi arkadaşıyla birlikte Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin (PSAKD) kurucuları arasında yer aldı. Derneğin kurucu başkanlığına getirildi. 1998 yılına değin kesintisiz 10 yıl genel başkanlık görevinde bulundu.

Mahkemeye 1997 yılında başvurulmasına karşın, kuruluşuna ancak 2000 yılında karar verilen Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Kültür ve Eğitim Vakfı'nın başkanlığına getirildi. Bu görevi farklı zaman dilimlerinde arkadaşlarıyla dönüşümlü olarak 2018 yılına değin sürdürdü.

Yurt içinde ve dışında çeşitli program, panel ve açık oturumlara konuşmacı olarak çağrıldı. Dergilerde ve Cumhuriyet gazetesinde çok sayıda makalesi, söyleşisi yayımlandı. Radyo ve televizyon programlarına katıldı, basın açıklamaları yaptı.

Sivas'ta, 2 Temmuz 1993 tarihinde PSA Şenliklerinin katılımcılarını katletmek kastıyla düzenlenen ırkçı-şeriatçı saldırı sırasında derneğin ve şenlik komitesinin başkanlığını yürütmekteydi. Katliam anında Madımak Oteli'ndeydi. Bu mücadele sürecinde üçü DGM'de olmak üzere otuzdan fazla davadan yargılandı.

"**Kuşatılmış Bir İnancın Tarihi; Alevilik**" ve "**Ateş-i Aşk**" adıyla yayımlanan iki kitabı bulunuyor.

Odatv'de köşe yazarıdır...

*Œah İsmail-Hatai,
Œahkulu Sultan,
Œah Kalender Çelebi,
Pir Sultan Abdal,
Osmanlı-Ottoman...*

ÖNSÖZ

“Selam verdim, rüşvet değildir deyü almadılar.”

Fuzulî¹

Banazlılar², köyleri söz konusu edilince konuşmaya şöyle başlarlar: “Küfar, Osmanlı³ ülkesini tehdit edince, padişah bile bizim köyümüzün gücüyle övünür; ‘*Binbir Bacalı Banaz’ım sağ olsun.*’ dermiş...” Osmanlı’ya dair anımsadıklarımın biri bu deyim, diğeri de o yaşlarda sık işitmeme karşın ne anlama geldiğini bilemediğim şu deyimdir: “*Abooo Şah⁴ diyenin dilini kesiyö!*”

Bu deyimlerin hangi ruh hâliyle söylendiği değerlendirmeye muhtaç. Birinde övgü, diğesinde yergi var! Belli ki Osmanlı için farklı zaman dilimlerinde farklı nitelermeler yapılmış veya farklı sosyal olaylardan sonra söylenmiş. Devletini, ülkesini, köyünü tüm varlığıyla seven Banazlının, “Şah” diyen dilleri kesilmiş ama ne adar zulüm edilse de yine de “Şah” demekten geri durmamış...

Osmanlı, Bâtinilere dönüp “*vay sen misin Şah diyerek kıyama duran*” diyerek Türkmen’in değerlerini inkâr edip, değişime (asimilasyon) zorladığında, Türkmen de kurucusu olduğu devlete muhalif olmuş... “Ferman padişahın dağlar bizindir” diyen yiğitler de, “Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan” diyen ulular da kendi dönemlerinin ve koşullarının sesi olmuş...

Yukarıda bahsi geçen tanımlamalardan birincisi, Banaz’ın büyüklüğü,

1 Fuzulî: Asıl adı Süleyman’dır. (d. Kerbela, 1480 - 90? - ö. Kerbela, Bağdat, 1556) Azeri asıllı Türk divan şairidir.

2 Banaz; Pir Sultan Abdal’ın köyü. Sivas, Yıldızeli, Banaz.

3 Burada ve kitabın tüm bölümlerinde söz edilen “Osmanlı, Sultan Fatih döneminden sonra saraya egemen olan, Türk ve Türkmen unsurları; “İd-rak-i bi-Türk” diye niteleyen, aşağılayan ve devlet erkinden dışlayarak, halkın tepkisine, isyanına neden olan, padişahın da içinde olduğu devşirme saray mensupları kas^{tedi}ilmektedir.

4 Şah İsmail Hatai.

saygınlığı ve eski deyimle mamurluğu söz konusu olduğunda kullanılırken, ikincisi, soğuşun insanı dondurduğu kış mevsiminde yaşanan ayazı anlatmak amacıyla söylenirdi. Kuru ayazın iliklerimize işlediği günlerde sobanın yandığı odaya gelen kişi hem soğuktan titrer hem de iki elinin parmaklarını ağzına götürür hohlar, sonra da sobaya doğru uzatıp, “*Abooo şah diyenin dilini kesiyol!*” derdi. Bugün anlıyorum ki dillerde pelesenk olan bu deyim, geçmiş zamana dair derin izleri vardı...

“Fetva vermiş kocabaşlı Kör Müftü

Şah diyenin dilin keseyüm deyu”⁵

Bizler, cemlerde “Şah” dendiğinde sağ işaret parmağımıza niyaz edip, elimizi kalbimizin üzerine koyarken, birileri de “*Şah diyenin, dilini kesiyor; sonra da öldürüyordu...*” İnsanın dili kesilir miydi; olur muydu? Bu sözcüğün kullanıldığı zaman sürecinde, Osmanlı’yla aramızda derin çelişkiler yaşanmış olmalıydı... Pir Sultan Abdal aşağıdaki deyişini bu durumu açıklamak için mi söylemişti?

“Sizde Şah diyeni öldürürlerse

Ben de bu yayladan Şah’a giderim”

“*O Rafizi/Kızılbaş bölgesinde taş üstünde taş bırakmayın; yıkın! Önce Banaz’dan başlayın: Şah diyen bütün dilleri kesin! Zındıkların kaçmasına sakın fırsat vermeyin, çoluk çocuk kimseyi sağ komayın! Köyü talan edin; sonra da yakın!*”⁶

Burada söz konusu ettiğim olay; “Binbir Bacalı Banaz” ve benzer Türkmen illerinin önce talan edilip, sonra yakılması veya ahalinin bir mağaraya tıklıp, duman verilerek boğulmaları veya toplu olarak katledilmeleri gerçektir...

Alevi-Türkmenlerin, Osmanlı’dan kalan “mirasları”, baskı, evlat acısı, yokluk ve bitmez tükenmez kıyımlardır. Osmanlı, bu zulüm tarihinin belgelerini yok etse de, günümüze ulaşan nefes ve söylenceleri yok edememiş, türkülerini ve öykülerini silememiş, yaşanan gerçek, bir şamar gibi suratında patlamıştır.

İmparatorluk, kimi ayıplı uygulamalarını sansürlemiş, belgeleri tahrif et-

5 “Kör Müftü” lakabıyla anılan Hamza Görez olmalıdır. Kanuni-Yavuz dönemlerinde müftü.

6 Eski Banaz yerleşkesine iki km mesafede tesadüfen bulunan mağarada binlerce insan kemiği ve kafatası kalıntısı olduğu görülmektedir. Mağaraya girenler, kalıntıları hayret, üzüntü ve şaşkınlık içinde anlatmakta; burada kesinlikle bir toplu cinayet işlendiği fikrinde birleşmektedir. Bu durum, dumanla boğuldukları olasılığını güçlendirmekle birlikte, bilimsel araştırmaya muhtaç görünmektedir...

miş ya da ayıklamıştır. Bunun ipuçlarını kitabın akışı içinde göreceğiz. Cumhuriyet hükümeti ise, Osmanlı arşivlerinde bulunan söz konusu belgeleri “kilit altında” tutmayı yeğlemiştir.

Nitekim “*Başbakanlık Arşivi'nin tasnifi sırasında sakıncalı bulunan bazı belgelerin bir kenara ayrıldığı ve araştırmacılara verilmediği, akademik çevrelerde sıkça konu edilmektedir.*”⁷ O hâlde bu durum, ülkemiz adına bir ayıp ve uluslararası çapta skandaldır! Osmanlı'nın ayıplı geçmişini inkâr ve sansürlemek geleneğini, Cumhuriyet dönemi yönetimlerinin de sahiplenmeleri ve bu çağda dahi ilgili arşiv belgelerini sansürlemeyi sürdürmeleri, akıl almaz bir ayıbın, gerçeklerden korkmanın ve bilim dışı kalmanın ürünüdür.

O hâlde biz de kitabımızda resmî tarihi değil, çağdaş/bilimsel kaynakları ve dahi muhalif iddia ve bulguları dayanak göstereceğiz.

Osmanlı, iyisiyle kötüsüyle tarihî-toplumsal geçmişimizdir. Bu gerçeğin elbette farkındayım. Günümüzün değer yargıları üzerinden yola çıkılarak yapılacak bir değerlendirmenin objektif olmayacağını, bizi eksik, hatta alakasız yargılara götüreceğini, yanıltacağını bilenlerdenim. Bu yüzden gerçeği aradım ve gördüm ki iki farklı Osmanlı var. Birisi Ortodoks İslam'a ve Arabî olana uzak duran, özgün kültürü üzerinde var olmak isteyen, geçmişini yadsımayan makul Osmanlı, diğeri ise başlangıç felsefesinden ayrılan, tarihin seyrine göre savrulup başkalaşan, özüne, kendine ve insanına yabancılaşan, saltanat ve egemenlik için bütün değerlerine ve özgünlüğüne sırt çeviren çirkin Osmanlı...

Böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyma nedenlerimden biri, Alevilere; onların kutsal saydığı, niyaz ettiği; isimlerini saygı, hürmet ve özlemle yâd ettiği eren ve evliyalara karşı tarafgirlikle yapılan haksız, mesnetsiz ve hayâsızca yapılan saldırılar oldu. Osmanlı sarayında oturup, Osmanlı'nın istediği içerikte tarih yazan devşirme tarihçilerin koşullarını anlamak mümkündür ama gördük ki Osmanlı dönemini analiz eden günümüz yazarlarından büyük bölümü de aynı anlayışı takip etmektedir. Osmanlı devşirme tarihçilerinin de gerisine düşen bu tarihçiler, gerçek dışı yorumlarıyla Aleviliği karalamayı, rencide etmeye, düzmece, itici, bölücü akıl ve izandan yoksun tarihçilik geneleğini tercih ediyorlar. Bu yalanları, tahrif edilmiş gerçekleri, oturup üzüntüyle izlemekle yetinemedik.

7 Akçam, Taner; İnsan Hakları ve Ermeni Sorunu, II. B., s. 25. (2002)

Tarih, iyisiyle kötüsüyle bir milletin geçmişidir ve tarih bilimi, geçmiş bilmek; ders çıkararak aynı hataya tekrar tekrar düşmemek ve ileriye daha iyi görmek için vardır. Tarih bir olgudur. Milletler, topluluklar ve bireyler için ancak, olan bitenin objektif değerlendirilmesi ve günümüze aktarılması durumunda bir değeri vardır. Aksi durumda, yani, milliyetçilik, mezhepçilik, dincilik, Alevilik, Sünnilik vb. duygusallığı ve önyargısıyla yazılan ya da oluşturulan tarih, bireyler/ taraflar üzerinde negatif etki yaratarak topluma gerginlik, hasımlık, kavga ve gerilim olarak geri döner. Bu bağlamda isterdik ki kendi tarihçilerimize de inanıp, itibar edelim. Geçmişimizi öğrenmek için ille de yabancı kaynakları referans almak, kendi tarihçilerimizden çok onlara inanmak durumunda kalmayalım.

Çağdaş tarih yazımına kazandırdığı kaynak eserleriyle bilinen Abdülbaki Gölpınarlı Hoca da aynı sakat mantıktan yakılarak, "*Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik*" isimli eşsiz eserinde bu saptırma gayretlerini şu sözlerle kınamaktadır:

*"Bir kasıtlı, bir garezle ve önceden verilmiş hükümlere uymak suretiyle yazılan kitaplar, insanı gerçeğe ulaştıramaz. Aynı zamanda bir fırkanın, bir mezhebin, bir inancın gerçek eleştirisi, o fırkanın, o mezhebin ve inancın ana kaynaklarına dayanılarak ve tarafsız olarak yazılan kitaplardan anlaşılabilir. Maalesef aziz kardeşlerimiz, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemmat müntesiplerinin Şia hakkında yazdıkları, önceden verilmiş hükümler, aleyhte söylenegelen sözlere, siyaset icabı uydurulmuş hurafelere dayanmaktadır. Bugün gizlenmesine imkân bulunmayan gerçek şudur ki "Ehl-i Salip" faaliyeti hâlâ devam etmektedir; Batı âleminin İslam aleyhindeki faaliyetleri hâlâ sürmektedir; ancak yer yer, zaman zaman bu faaliyet, şekil değiştirmektedir.(...) Bu yüzden yurttaşlarımız, teferruattaki ayrılıklara göz yumup, aynı amacı güttüklerini ve karşılarında aynı düşmanın bulunduğunu düşünmek, anlamak, birbirlerine kardeşlik ellerini uzatmak zorundadırlar."*⁸

Kitabımızın en kapsamlı konusu, objektif tarihin kılavuzluğunda, Alevilerin bir türlü bitmek tükenmek bilmeyen, hatta giderek daha karmaşık hâle gelen trajedisine bakmak; dünden gelen sorun ve çelişkilere dikkat çekmek ve çözüm üretmek çabası oldu.

Günümüzde Osmanlı tarihi konusuna hâkim olan yazarların çok büyük bölümü, gerçekleri bir yana bırakarak, önümüze resmî ideoloji paralelinde

8 Gölpınarlı, Abdülbaki; Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik, Der Yayınları, s. 18-19. (2003)

bir Osmanlı fotoğrafı koymakta, tarih dedikleri bu yalana inanmamızı, hatta alkışlamamızı istemektedir. Bu fotoğrafa göre Sırp, Hırvat, Bizans vb. devşirmelerden oluşan Osmanlı yönetim kadroları sureti haktan, canını, malını ortaya koyarak devleti kuran ve sonra yok sayılan Aleviler ise hain ve zındıktır. Siyah ve beyazdan ibaret olan ve hiçbir ara renk taşımayan bu bakış açısı, akademik ahlaka, hakkaniyete ve meşruiyete uymamakta, mezhepsel kutuplaşmayı ve gerilimi körüklemektedir.

Çalışmamda, esas olarak bu tekçi, benmerkezci, aynı zamanda dönme ve döneklere dönüşen mütegalibenin⁹ bakış açısına itiraz ettim. Bu zihniyetin devlete fatura edilen yanlışlarını, neden olduğu hoşnutsuzluğu, toplumsal bünyemiz üzerindeki tahribatını irdelemeye ve toplumsal dikkati buraya çekerek deşifre etmeye, açığa çıkarmaya çalıştım. “*Tarih tekerrürden ibarettir.*” sözcüğünü çok önemserim. Tarihin kılavuzluğuyla yola çıktığımda gördüm ki Osmanlı-Türkmen ilişkilerinde yaşanan kopuştan sonra gelen devletteki çürümeye bugün yeniden tanık olmaktayız. Din, ırk, köken gibi aidiyetleri, kişisel, grupsal veya ideolojik çıkarların basit araçları hâline getirerek, devletin geleceğini ve toplumsal barışı riske edenlerin, ilkel amaçları doğrultusunda aldıkları mesafenin boyutlarını fark ettiğimizde, yine tarihe bakıyor ve derin bir ürperti geçiriyoruz. Ama ürpermek, sinmek, sadece kendi aramızda konuşmanın tarihsel gerçeklere sırt çevirmek olacağı bilinciyle, tarihi de tanık göstererek gerçeği anlamaya/anlatmaya çalıştım.

Yine, çok karşılaştığım birkaç soruna, dolayısıyla da ihtiyaca ilişkin kapı aralamaya, belki naçizane satırbaşı açmaya çalıştım. Bu ihtiyaçlardan birincisi, Aleviliğin, akademik ölçütlerle yazılması gereken tarihi, ikincisi de tarihî gerçeklerin, kent koşullarının ve erkân/mekân/düzen gerçeğinin ışığında hazırlanması ve yazılması gereken teolojisi oldu. Özellikle bu iki alana dair ihtiyacın bir çalışma programı hâline getirilememesi, muhabbetle demlenen önerilerin yazılı alana evrilememesi, Alevi realitesine çözüm arayan kurumlarımızın ve konuya iyi niyetle yaklaşan kişi, kurum, siyasi ve akademik çevrelerin en ciddi açmazı olduğunu gördüm.

Aleviliği bir kaba sığdırmaya ve o kapsamda şekil vermeye çalışan çevrelerden haberdarım. Bir kaba sığmayacak denli kapsamlı felsefi/tasavvufi bir inanç ve yaşam şekli olduğunu naçizane bilmekteyim. Ancak öğretinin için-

9 Zorbalığa dayalı yönetim kadrosu...

den gelen biri olarak, yine de temel erkân anlayışını bozmadan bir teolojik kaynağa-tarife gereksinim olduğu ortadadır. Alevi birey sayısı kadar Alevi tarifi yapılan, içi boşaltılan, Âlisiz Alevilik icadıyla şoke olan tam bir karmaşa ve kör dövüşünü çağrıştıran, esas olarak da kimi kem gözlerde Aleviliğin meşruiyetini sakatlayan güya Alevilik çabaları, Aleviliğin sorunlarına çözümü engelleyen temel faktör olmaya devam etmektedir.

*“Tarihimiz ise bir başka problematik.”*¹⁰ Önümüzü görmemiz için nerede olduğumuzu, hangi süreci nasıl tükettiğimizi, bu sürecin nerede ve nasıl başladığını, hangi mecralardan geçtiğini, hangi durumlarda tıklandığını veya tıkanmaları nasıl aştığını ortaya koymamız gerekiyor. Bu çaba ise, objektif ölçütler ve bilimi rehber kılmamız durumunda bir değer ifade edecektir. Kendinden menkul belirleme ve tanımlamalara kimse itibar etmez, etmiyor. Yol’a ilgi duyan, koruyup esirgeyen kadrolara gereksinim olduğu bir gerçek. Bu kadroları yetiştirip görevlendirmek bizim görevimiz. Teolojimizi; Sünni ulema, Sünni devlet ya da kendisini salt bir mezhebin gereksinimini karşılamaya endeksli olan Sünni Diyanet’e ihale edemeyiz, etmememiz gerekir.

Diyanet kadrolarının, Aleviliğe yaklaşımları ve inkârcı tutumları ortadadır. Orada çöreklenen ve kastlaşan zihniyetten; Aleviler, Sünniler ve Türkiye’imiz adına hayırlı sonuç çıkmayacağına eminim. Konuya ilgisi olan ve bilim dünyasını izleyen insanlar olarak, dinler tarihi ve dünya tarihi konusunda otorite durumunda olan akademisyen dostlarımızdan haberdarız. Aleviliğin tarihi, dünya tarihinden ve genel dinler/inançlar tarihinden ayrı ve bağımsız olamayacağına göre, artık bu tarih problemiği konusunu tartışmaya başlamak ve objektif akademisyenlerin ilgisini sağlamak, bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Kabul edelim ki yaşadığımız çağda, dışımızdaki büyük evrende yaşayan insanlıkla iç içeyiz. Artık geçtiğimiz yüzyıllarda olduğu gibi kentten ve küresel dünyadan izole bir yaşam sürdürmek olanaklı değil. Bugün dünyanın

10 “Tarihi ve tarihsel geçmişi sorgulamak lazım... Teolojik kökenlerini sorgulamalıdır. Dedelik müessesesi Aleviliğin omurgasını teşkil eder, ondan vazgeçemez. Dedelik kurumu, hem Alevileri organize etme işlevini görür hem de Aleviliğin teolojisini ve bir anlamda tarihini taşır. Dolayısıyla dedelik kurumunun yeniden inşa edilmesi lazım... İyi yetişmiş dedeler de yok değil, bazıları yardımcı olması gerekir büyük sıkıntıların farkındalar ve çıkar yol arıyorlar. Sünni kesimin onlara yardımcı olması gerekir. Alevi aydınların temel bir yanlış var. Alevilik sanki Türkiye’de bu topraklara mahsus bir olguymuş gibi algılanıyor.” Ahmet Yaşar Ocak, Yeni Şafak gazetesi, 4 Kasım, 2007, Pazar.

herhangi bir bölgesinde yaşanan soruna, dünyanın diğer ucundaki ülkeler ve insanlar da müdahil oluyor. Bilim dünyası, geniş bir ortak kabul zeminine oturmayan sorunlara ikircikli yaklaşıyor, somut önermede bulunmuyor.

Bu itibarla kitabımda, çocukluğumda yaşadığım Alevilik kabulünden ve yönetenlerle yaşanan çatışmanın nedenlerinden yola çıkarak, geçmişten günümüze Alevilerin kendi ülkelerinde nasıl, neden ötekileştirildiklerini anlamının ve anlatmanın çabası içinde oldum.

Evet, “*Aleviler ve Alevilik kuşatılmıştır-kıskaçtıdır*” ama öyle anlaşılıyor ki Aleviliğin ve “özünün” bertaraf edilerek, içinin boşaltılması, “*aynileştirilmesi*” ve asimile edilmesiyle yetinilmeyecektir. Sivas Katliamı, Hrant Dink, rahip, papaz, Uludere, Ankara-Gar vb cinayetler karşısında hükümetin ve hukukun tutumu bu kıskaç hareketinin Alevilerden ibaret olmadığını kanıtları... Hukuksuzluk ve umutsuzluk atbaşı gidiyor. “Ülkeyi terk etmek” düşüncesi, beyin göçünden sonra sıradan yurttaşın da gündeminde.

Çağdaş medeniyet hedefi, tüm aidiyetler bakımından biricik kurtuluş umuduydu ama olmadı. Elbette şimdilik...

Türk toplumu 90 yıllık çağdaş kazanımının değerini bilemedi ve yönelimini değiştirdi. Şimdi İslami Vehhabilik yönünde hızla ilerliyor...

AB kurulları, kendilerinden beklenen özgürlükçü önermeleri yapmıyor: Alevilerin beklentileri karşılanamıyor. Raporların Alevilikle ilgili vurgusunda, taleplerin özüne inilmeden genel-yuvarlak kelimelerle geçiliyor ve dinci hükümetin-siyasetin tepkisinden âdeta kaçılarak, denge siyaseti izleniyor. Böylece, Alevilerin AB’den beklentileri de bir başka bahara kalıyor, umut, ağır ağır umutsuzluğa evriliyor.

Yukarıdaki düşüncelerimin ışığında bu çalışma kapsamında, Alevi dünyasının yakıcı olduğunu düşündüğüm kimi sorunlarına iyi niyetle çözüm arandı, satırbaşları açıldı, sorular soruldu. Alevi karşıtlarının içinde bulunduğu ruh hâlleri deşifre edilmeye çalışıldı. Çalışmamızın, en başta Alevi-Sünni kardeşliğine, bilinen ve birbirinin tekrarından öte farklılığı olmayan ezberlerin bozulmasına, Aleviliğe ve Alevilerin kutsal saydığı kişi ve kurumlara atılan iftira ve karalamaların ortadan kalkmasına, *Pir Sultan Abdal* adına doğum yeri olan Banaz’da bir enstitü açılmasına önyak olmasını dilerim. Ve bundan böyle “Osmanlı Döneminde Aleviler” konusunda araştırma yapacak dostlara ufuk açmasını, bizden sonra gelen canların bu hizmeti daha öteye götürmelerini Hak erenlerden niyaz ederim.

Kitabın yaşam bulmasından öte, örgütlü mücadelede de her zaman büyük yeri ve yol göstericiliği olan değerli öğretmen H. Nedim Şahhüseyinoğlu'na, kurumsal çabamda tüm meşakkatlerime katlanan, kahrımı çeken eşim Şemsi'ye ve Yol'a hizmet sürecinde desteklerini gördüğüm tüm arkadaşlarıma saygılarımı, sevgilerimi sunarım.

Seyir için değil, aşk için ola; Hazreti Pir yardımcımız ola; Hakk'a hizmet edenlerin hizmetleri kabul, yüzleri ak ola. Gerçeğe hü...

Saygı, sevgi ve muhabbetle...

Ankara, Şubat 2019

GİRİŞ

Steplerden ve yabanıl yaşam şartlarından kopup gelen, Orta Asya bölgesinden Marmara kıyılarına değin, neredeyse bir insan ömrü kadar zamanı yollarda geçiren konargöçer Batıni Türkmenler, burada, yerleşik bir toplum ve yaşam şartlarını kolaylaştırmayı başarmış bir medeniyetle karşılaştılar.

Anadolu topraklarına ayak bastıkları günden itibaren iç bölgelere doğru yol aldıkça, gördükleri farklı yaşam ve kültürler karşısında şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı. Merakları ve göçer karakterleri, onları daha iç bölgelere doğru yürümeye sevk etti. Daha öteyi merak ederek yürüdüler, yürüdüler... Erzincan bölgesinden, Ankara çevresine, oradan Eskişehir, Söğüt, Bilecik coğrafyasına geldiler. Batıya doğru yol aldıkça hava yumuşuyor, doğa bereketleniyordu. Ev, ocak, çoluk çocuk, davar, sığır ve kıl çadırlarıyla gidiyorlardı: Denize dayanınca durdular... Daha ötede koca bir derya görünüyordu. *"Toprak tükenmişti herhal!"* Burası dünyanın sonu olmalıydı...

Eğleşip kalmaya; bu bölgeyi yurt tutup yaşamaya karar verdiler. Burada sığırlarına, koyunlarına yeterince ot, kendilerine bağ bahçe, tarla bostan buldular. Karakterleri gereği daha ötesini merak etmiyor da değillerdi hani. Ama deniz, bu meraklarını karşılamaya engel oluyordu: Denizi bilmiyorlardı. *"Derya"* dediler...

Yerli halklar tarafından, yeni geldikleri bu bölgede ilgi gördüler, iyi karşılandılar; İlgiden öte yardım da gördüler. Doğrusu Bizans'ın yaşama biçimi, sosyal hayatı ve zenginliğini dengeleyecek kültür unsurlarına sahip değildiler: Oysa bu yeni ve medeni coğrafyada tutunmak ve kalıcı olmak için kol gücünden başka özellikler de gerekiyordu. Türkmen'in, çevre, mimari, üretim, ticaret ve sanat gibi *"zahirî"* dünyaya dair büyük birikimleri yoktu ama içtenlikli hâlleri, *"bâtını"* tarzları, yaşam felsefeleri ilginç, insani ve ilgi çekiciydi.

Bu iki kültürün insanları, karşılıklı olarak birbirlerini tartarak tanımaya

başladılar. Yeni gelenlerin, Bizans toplumunu cezbeden, ilgi çeken bir özelliği daha vardı; erenlerinin felsefi ve “uzlaştırıcı evreni.”¹¹ Bâtını erenlerinin felsefi deryası, en kötü olumsuz durumları dahi “tevekkül”le karşılıyordu. Ortodoks Hristiyan din adamlarının ve Bizans yöneticilerinin maddeci, şekilci yaklaşımından mutsuz olan yerli halk, yeni gelenlerin inanma, tapınma ve Tanrı anlayışlarına sempatiyle bakmaya başladılar. Bizans halkı, Horasan erenlerinin ırk ve din farkı gözetmeyen, yetmiş iki millete aynı nazarla bakan ve “bir lokma bir hurka” deyiminde somutlanan yaşam anlayışlarını farklı ve ilginç bulmuş, etkilenmişlerdi.

Osmanlı'nın silahlı askerlerinden önce bu yoksul Türkmen Abdallar gitmişti Bizans ve Frenk illerine. “Urum Erenleri” ya da “Urum Abdalları” deniyordu bu gelenlere. Bizans ve Frenk ülkesinin insanları, bu zararsız, garip ve yoksul dervişleri konuk etmiş, yer yurt vermiş, buralarda kalıp tutunmalarına önyak olmuştu.

Dervişler, genellikle tekkelerinde oturuyor, insanlara birbirini sevmelerini, dünya malı ve zevki için kötülük yapmanın en büyük günah olduğunu öğütüyor, öğüt vermekle kalmayıp, insanlara nasıl öğüt veriyorlarsa, öyle yaşıyorlardı. Yerel halk, Bâtını dervişlerinin *özü sözü bir* davranışlarından, “*bir hurka bir lokma*” deyimine uyan yaşam tarzlarından etkileniyordu. Tekkelerde kadınlı erkekli toplantılarda; Tanrı'nın bütün insanları eşit yarattığını, bireyin salt Tanrı'ya karşı sorumlu olduğunu, aracı istemediğini; insanın insana zulmetmesinin ve haram lokma yemesinin günah olduğunu, böylelerinin Tanrı tarafından mutlaka cezalandırılacağını ifade ediyorlardı. Oysa Hristiyan papazlar etmediğini bırakmamıştı bu halka. Şekli kuralları da maddi talepleri de bitmek tükenmek bilmiyor, habire istiyorlardı.

Bâtını dervişlerinin getirdiği yeni *dinde*, ibadetin “*şartları*” da yoktu, şekli de. Bu yeni dine göre ibadet; her yerde, her koşulda, istenen zamanda yapılabilirdi. “**Tanrı'dan korkmak değil, sevmek, hemhâl olmak**” gerekirdi. Hatta Tanrı gibi olmak bile mümkündü: Onu kendi benliğinizde hissedebilirsiniz, parçası olabilirdiniz. Bâtınilerin dini korkutucu, cezalandırıcı değil, sevecendi: “*İnsana, şah damarından daha yakındı.*”^{*} Bu dervişlerinin Tanrı'sı, ceza vermek için fırsat peşinde koşan biri de değildi. İnsanı kötülüklerden koruyor. Arkadaş gibi davranıyor, hep iyiliğe yönlendiriyordu. Kendisine

11 Çamuroğlu, Reha; Tarih, Heterodoksi ve Babailer, Der Yay. s. 199. (1990)

ulaşmak için aracı istemiyor, karşılık beklemiyor, “nerede istiyorsan orada hazır oluyordu.”**12

Başta; **Dede Kargın, Baba İlyas Horasani, Baba İshak, Hacı Bektaş Veli, Taptuk Emre, Yunus, Mevlâna** erenler olmak üzere, barışçı ve evrensel insan tasarlayıcısı Bâtîni dervişlerinin Anadolu toprakları üzerinde yaktıkları meşale, önce bu yeni ülkeyi, daha sonra da kıtaları aydınlatmaya başladı. Tekkelerin, Hristiyan, Müslüman ayrımı yapmadan verdiği insanlık dersi, Asya ve Avrupa’ya ulaşan bir düzeye geldi.

Avrupa Kıtasına Bâtîni dervişlerden sonra silahlı, külahlı, katı yürekli savaşçı Türkler geldi. Bâtîni Türkmen dervişleriyle aynı kökten gelmelerine karşın ne kadar da farklıydılar: Bunlar dervişlerin dünyasından olamazdı! Her yeri kasıp kavurup, taş üstünde taş bırakmadılar. Sonra da “**yükte hafif pahada ağır**” ne varsa alıp gittiler. Yerli halktan; genç kız ve kadınları alıkoyuyor, on iki, on üç yaşlarındaki küçük erkek çocuklarını bile anaların kucağından söküp alıyor, “ulufe” adı altında Osmanlı ülkesine götürüyorlardı. Çocuklarının, Osmanlı ülkesinde mal gibi alınıp satıldığını duymuşlardı. Eş ve çocukları kucaklarından alınan ana/babaların içi kan ağlıyor, canlarından can kopuyordu sanki... Ürkmüşlerdi. Artık yaramazlık yapan çocuklarını “**Türk geliyor!**” diyerek korkutuyorlardı.

İşgal bitmiş, geride, kendi beyleriyle işbirliği yapan bir Türk beyi, askerleri, bir de işte bu sevimli, güler yüzlü sufi dervişler kalmıştı. Artık yaşam daha zordu. Yaralarını sarıyor, acılarını içine gömüyor, yaşamı normale döndürmeye çabalıyorlardı. Belli ki hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Bizanslı beylerin ve papazların sonu gelmez isteklerine, bir de Türk beylerin talepleri eklenmişti. Ve Türklerle birlikte yarı işgal bir yaşam sürecini kabul etmek zorunlu olmuştu.

Türk beyini ve askerlerini pek gördükleri yoktu ama bu sevimli sufi dervişlerle iç içeydiler. Osmanlı, bu yaban illerde, dervişlerin yeniden sağalttığı insani ilişkiler üzerinde büyüyordu. İşgal ettiği ülkelerde, işgal sonrasının kalıcılığını Bâtîni dervişlerin uzlaştırıcı evreniyle sağlıyordu. Tekkeler kuruluyor, tekkelerin çevresine yeni Türkmen simalar yerleşiyor, Hristiyan halkla aynı mekânda ibadet ediliyor, herkes Tanrı’sına kendi dili ve gönlüyle yakarıyor, manevi tatmin buluyor, cenazeler aynı mezarlığa defnediliyor-

12 * , ** Alevi deyimleri...